

УДК 338.001.36

Шубалий О.М., д.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

Економічна трансформація як важлива категорія сучасної ринкової економіки

У статті проведено теоретичний аналіз думок вітчизняних і зарубіжних учених щодо розуміння змісту економічної трансформації як важливої категорії сучасної ринкової економіки.

Ключові слова: трансформація, ринкова економіка, економічні відносини, економічна система, економічні процеси.

Shubalyi A.

The economic transformation as an important category of modern market economy

In the article the theoretical analysis of the views of local and foreign scientists in understanding the content of economic transformation as an important category of modern market economy.

Review of a number of domestic and foreign economic encyclopedias suggests a proximity interpretation of the category transformation as a process (or processes and phenomena *vrayemodi*) or simple transformation, changing the characteristics of something moving from one form to another elementary desired.

Revealed that the concept of transformation in domestic and foreign encyclopedias treated approximately as the content of a process (or interaction processes and phenomena) or simple conversion, changing the characteristics of something, the transition from one form to another elementary desired. Based on the analysis of the content of this category in other scientific sources highlighted a number of approaches to understanding, sociological, evolutionary, process, systems and situational, philosophy, synergy, specific scientific and methodological, teleological, Absolutized theory of evolution, genetic, with the position of research management systems, formal, functional and cyclical. Common features of these approaches is to understand the transformation has been targeted changes of some or all of the characteristics to the desired state, the transformation of something into something move in a certain direction, displaying new features, modify the form and content, structure modification and more.

For composite approaches are different ways to understand the meaning of transformation. Of particular importance is the study of the essence of transformation concerning economy as the basic sphere of social relations that often becomes a catalyst for transformational change.

Under the proposed economic transformation understand the economic category that is related to the economic sphere, has various levels of management, reflects a complex process carried out simultaneously in space and time, is under the influence of objective and subjective factors and the key feature of which is set changes that

eventually lead to new economic conditions, new economic results, setting new economic targets and tasks

Key words: transformation, market economy, economic relations, economic system, economic processes.

Шубалый А.М.

Экономическая трансформация как важная категория современной рыночной экономики

В статье проведен теоретический анализ мнений отечественных и зарубежных ученых в понимании содержания экономической трансформации как важной категории современной рыночной экономики.

Ключевые слова: трансформация, рыночная экономика, экономические отношения, экономическая система, экономические процессы.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Упродовж незалежності в лісовому секторі України не відбулося системних ринково орієнтованих перетворень. Економічні відносини характеризуються переважанням централізованого підходу до прийняття рішень, розподілу бюджетних коштів, продажу деревини на експорт, наявністю внутрішнього конфлікту інтересів, адже державні установи та підприємства в лісогосподарській ланці одноосібно здійснюють господарські, наглядові та контрольні функції, що стримує розвиток переробних ланок і не відповідає європейським принципам децентралізації та розподілу повноважень. Сьогодні, коли відбувається нове становлення української державності, відкриваються перспективи асоціації та подальшого вступу до ЄС, потрібно здійснити трансформацію економічних відносин, врахувавши досвід постсоціалістичних європейських країн, які після реформування досягли значних успіхів у цій сфері протягом останніх десятиліть.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вивчення багатьох спеціалізованих наукових літературних джерел свідчить про наявність численних різноманітних підходів до трансформації економічних відносин в національній економіці. Під час їх вибору слід обов'язково врахувати, що структура останнього в Україні сформувалася ще в умовах командно-адміністративної економіки і відзначається нерівномірністю територіального розміщення сировинної та

виробничо-технічної бази, створюючи об'єктивні обмеження для застосування перспективних форм господарювання, апробованих у зарубіжних державах.

Для формування теоретико-методологічного базису подальших перетворень у національній економіці потрібно детальніше вивчити зміст основних категорій і понять, які є ключовими для розуміння масштабності змін у системі економічних відносин між його суб'єктами.

Цілі статті. Мета статті полягає в проведенні теоретичного аналізу думок вітчизняних і зарубіжних учених щодо розуміння змісту економічної трансформації як важливої категорії сучасної ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття *трансформація* сьогодні достатньо поширене в наукових дослідженнях, оскільки ринкові перетворення в усіх ланках національної економіки ще не досягнули логічного завершення та є об'єктом постійної уваги науковців і практиків. До того ж реалізацію цього процесу ускладнюють значні внутрішні та зовнішні загрози для державності.

Огляд низки вітчизняних і зарубіжних економічних енциклопедичних видань (табл. 1) свідчить про певну близькість трактування змісту категорії *трансформація* як певного процесу (або враємодії процесів і явищ) чи простого перетворення, зміни характеристик чогось, переходу з однієї початкової форми в іншу бажану.

Одночасно вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених дає змогу суттєво розширити діапазон змістовного наповнення цього поняття, яке розглядається стосовно різних сфер господарювання та вживається в контексті дослідження широкого спектра наукових проблем різної складності на всіх рівнях управління, в поєднанні з іншими ключовими категоріями, що підсилюють або уточнюють напрями прояву його змісту.

Таблиця 1

Трактування змісту поняття *трансформація* у вітчизняних і зарубіжних енциклопедіях і словниках

Найменування видання	Визначення поняття
Словник української мови: в 11 т. [20]	Перетворення структур, форм і способів, зміна цільової спрямованості діяльності
Економічна енциклопедія: у 3 т. [10]	Процес перетворення однієї економічної системи в іншу, що супроводжується відмиранням одних елементів, ознак, властостей і появою інших
Вечканов Г.С. Краткая экономическая энциклопедия [7]	Від лат. <i>transformatio</i> – перетворення; англ. <i>transformation</i> – сукупність економічних, соціальних і політичних процесів, що призводять в остаточному підсумку до нової якості соціальної систем
Словарь иностранных слов русского языка [19]	Новолат., від <i>trans</i> – через, і <i>formatio</i> – формування виду – зміна виду; перетворення, змінення
Абрамов Н. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений [1]	Перетворення, змінення, відображення, видозміна, модифікація, варіація, варіант, версія, ревізія, переворот, зміна, ломка, переродження, метаморфоза, перевтілення, перелом, перебудова, перелицювання, перегляд
Епишкин Н.И. Исторический словарь галлицизмов русского языка [11]	Від лат. <i>transformo</i> – перетворення, зміна виду, форми, істотних властивостей чого-небудь
Энциклопедический словарь экономики и права [25]	Перетворення структур, форм і способів, зміна цільової спрямованості діяльності
Толковый словарь русского языка: в 4 т. [22]	Лат. <i>transformatio</i> – зміна виду, форми чого-небудь, перетворення, переміна
Большой энциклопедический словарь [6]	Зміна структури ... чого-небудь
Большой экономический словарь [5]	Одна з операцій процесу організації, що означає перетворення головної мети в низку взаємопов'язаних локальних цілей і завдань, що забезпечують досягнення головних результатів, відображається у формі т. зв. дерева цілей
Большая экономическая энциклопедия [4]	Взаємодія різних процесів і явищ у сфері економіки, політики, які сприяють приведенню до якісно нової соціальної системи в цілому; як правило, вона тісно пов'язується з реформами
Райзберг Б.А. Современный экономический словарь [18]	Перетворення структур, форм і способів економічної діяльності, зміна її цільової спрямованості

На основі аналізу суті трансформації в інших наукових джерелах виділено низку підходів до розуміння її змісту: соціологічний (Н. Гражевська) [9], еволюційний, процесний,

системний та ситуаційний підходи (І. Маркович) [15], філософський, синергетичний, конкретно-науковий і методологічний (Л. Кібальник) [12], телеологічний, абсолютизований еволюціонізм, генетичний (С. Глінкіна та Н. Кулікова) [8], з позицій дослідження систем управління (Е. Коротков) [13], формальний (Н. Кухарська) [14] та (В. Подунай) [17], функціональний (Л. Стеблякова) [21], циклічний (Ю. Яковець) [26].

Спільними ознаками цих підходів є розуміння трансформації як процесу цілеспрямованих змін окремих або всіх характеристик до бажаного стану, перетворення чогось у щось, рух у визначеному напрямку, відображення нових властивостей, видозміна форм і змісту, модифікація структури тощо.

Окремі дослідники у змісті трансформації ключове значення відводять власне процесу переходу від нетрансформованої до трансформованої системи. Зокрема, на думку А. Бойка, це поняття відображає певний момент у розвитку наявного, що характеризується переходом від накопичення певних ознак нового до руйнування старих засад, становленням якісно нового стану предмета. Трансформація як момент розвитку останнього відображає перехідний стан від того, чого вже немає, до того, чого ще немає, але що має чи може бути [3].

На думку Т. Пеппі, термін *трансформація* – це процес перетворення, видозміни явищ, ситуацій, що супроводжується відмиранням одних елементів, ознак, властивостей і появою нових. Вона передбачає послаблення одних типів і форм власності і посилення інших, поетапну переорієнтацію економічної структури регіональних господарських систем і всього економічного простору [16, с. 41].

Отже, згідно з викладеними підходами можна по-різному розуміти зміст поняття *трансформація*, але спільними для них ознаками є проведення цілеспрямованих змін окремих або всіх характеристик до бажаного стану, перетворення чогось у щось, рух у визначеному напрямку, відображення нових властивостей, видозміна форм і змісту, модифікація структури тощо.

Особливе значення має дослідження сутності трансформації стосовно економіки, як базової сфери суспільних відносин, що нерідко стає каталізатором трансформаційних перетворень.

Приводом і основою для спеціальної розробки в науковій літературі особливої категорії – *економічна трансформація* стали процеси радикальних перетворень соціально-економічних систем багатьох постсоціалістичних країн. Як наслідок, термін *трансформація* (transformation – перетворення) *економічних систем* найчастіше означає радикальні ринкові реформи поряд із поняттям *перехідна економіка* (transition – перехід). Категорія *перехід*, зазвичай, вживається тими, хто розглядає реформи як перехід від планової економіки до заздалегідь визначеного бажаного стану, а *перетворення* – швидше тими, хто представляє реформи як відкритий процес змін, для яких може бути визначений лише загальний напрям, а результати залишаються невідомими [2].

Отже, економічна трансформація – це економічна категорія, яка пов'язана з економічною сферою, притаманна різним рівням господарювання, відображає складний процес, що здійснюється одночасно в просторі й часі, відбувається під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників і ключовою ознакою якого є сукупність змін, що в остаточному підсумку приводять до нового економічного стану, нових економічних результатів, постановки нових економічних цілей та завдань [24].

Слід зазначити, що у процесі ринкових перетворень відомі вітчизняні вчені з різних позицій досліджували трансформаційні процеси в національній економіці.

Перед вітчизняною економічною наукою постала нагальна проблема переосмислення власне концепції формування і розвитку організаційних, виробничих, наукових, інноваційних відносин, форм власності та взаємодії суб'єктів економіки в умовах трансформаційних зрушень, формування нової моделі національного економічного розвитку, ключовим ресурсом якої є знання, інформація та управлінські компетенції [23].

Висновки. Отже, поняття *трансформація* у вітчизняних і зарубіжних енциклопедичних виданнях трактується наближено за змістом як певний процес (або взаємодія процесів і явищ) чи просте перетворення, зміна характеристик чогось, перехід з однієї початкової форми в іншу бажану. На основі аналізу змісту цієї категорії в інших наукових джерелах виділено низку підходів до її розуміння: соціологічний, еволюційний, процесний, системний та ситуаційний, філософський, синергетичний, конкретно-науковий і

методологічний, телеологічний, абсолютизований еволюціонізм, генетичний, із позицій дослідження систем управління, формальний, функціональний і циклічний. Спільними ознаками цих підходів є розуміння трансформації як процесу цілеспрямованих змін окремих або всіх характеристик до бажаного стану, перетворення чогось у щось, рух у визначеному напрямку, відображення нових властивостей, видозміна форм і змісту, модифікація структури тощо.

1. Абрамов Н. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений / Абрамов Н. [7-е изд., стереотип.]. – М.: Русские словари, 1999. – 528 с.
2. Альтернативы модернизации российской экономики / ред. А. Бузгалина, А. Колганова, П. Шульце. – М., 1997. – 448 с.
3. Бойко А.І. Соціальна трансформація суспільства та проблема світогляду / А.І. Бойко // Наукові праці. – 2004. – Вип. 19. – С. 23–26. – Історичні науки.
4. Большая экономическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2008. – 816 с.
5. Большой экономический словарь / [ред. А. Н. Азрилян]. [5-е изд. доп. и перераб.]. – М.: Ин-т новой экономики, 2002. – 1280 с.
6. Большой энциклопедический словарь [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Большая рос. энциклоп., 1998. – 1456 с.
7. Вечканов Г.С. Краткая экономическая энциклопедия / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова, В.Т. Пуляев. – СПб.: Петрополис, 1998. – 368 с.
8. Глинкина С.П. Трансформация и ее социально-экономические эффекты в Центральной и Восточной Европе / С.П. Глинкина, Н.В. Куликова // Белорусский экономический журнал. – 2013. – № 3 – С. 4–17.
9. Гражевська Н.І. Відображення трансформаційних процесів у системі категорій соціально-економічної динаміки / Н.І. Гражевська // Економічна теорія. – 2007. – № 4. – С. 19–29.
10. Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний. – К.: Академія, 2000. – Т. 1. – 2000. – 864 с.
11. Епишкин Н.И. Исторический словарь галлицизмов русского языка [Электронный ресурс] / Н.И. Епишкин. – Москва: Словарное изд-во ЭТС, 2010. – Режим доступа: <http://gallicismes.academic.ru>.
12. Кібальник Л.О. Основні напрями геоекономічних трансформацій в умовах світових фінансових криз / Л.О. Кібальник // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 115, ч. 1. – С. 49–57.
13. Коротков Э.М. Исследование систем управления: учебник: / Э.М. Коротков. – М.: ДеКА, 2000. – 285 с. – (по специальности «Менеджмент»)
14. Кухарская Н.А. Сущность и направления трансформации экономического развития Украины в условиях рыночных реформ / Н.А. Кухарская // Економічні інновації. – 2013. – Вип. 52. – С. 113–123.
15. Маркович І.Б. Розкриття сутності поняття трансформації економічного простору в системі категорій розвитку національної економіки / І.Б. Маркович // Економіка розвитку. – 2014. – № 2. – С. 77–81.

16. Пепа Т.В. Регіональна динаміка і трансформація економічного простору України: [монографія] / Т. В. Пепа. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 440 с.
17. Подунай В.В. Теоретичне підґрунтя визначення глобальних науково-технологічних трансформацій / В.В. Подунай // Проблеми та перспективи інноваційного розвитку економіки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 21–22 берез. 2014 р.). – Херсон: Гельветика, 2013. – С. 78–82.
18. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
19. Словарь иностранных слов русского языка. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1308 с.
20. Словник української мови: в 11 т. – Т. 10. –1979. – С. 233.
21. Стеблякова Л.П. Трансформация экономических систем: теория и практика: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.01 / Л.П. Стеблякова. – М., 2010. – 51 с.
22. Толковый словарь русского зыка / под ред. Д.Н.Ушакова. Т. 4 : С – Ящурный. – М. : Астрель АСТ, 2000. – 1500 с.
23. Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 листоп. 2013 р. / відп. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. у-т, 2013. – 534 с.
24. Турило А.М. «Економічна трансформація» як ключове поняття сучасного громадського розвитку / А.М. Турило, О.В. Корнух // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 6, ч. 3. – Херсон, 2014. – С. 189–192.
25. Энциклопедический словарь экономики и права [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_economic_law.
26. Яковец Ю.В. Глобальные экономические трансформации XXI века / Ю.В. Яковец. – М.: Экономика, 2011. – 382 с.